

Oponentský posudek na diplomovou práci Júlie Drobnej:

Zobrazenie slobodnej vôle v poviedkach Miguela Torgu

Práce Júlie Drobnej je rozdělana do tří částí. V první diplomantka podává základní portrét autora a popis jeho díla, ve druhé se zabývá Torgovým místem v literárním a myšlenkovém kontextu a ve třetí se soustředí na vlastní téma práce: zkoumání svobodné vůle postav ve sbírkách *Bichos* a *Novos Contos da Montanha*.

Portrét autora v první části je podán s velkou svědomitostí a je na místě ocenit poctivost, s níž diplomantka podpírá studium sekundární literatury vlastní četbou zmiňovaných děl. Pokud vím, je to v česko-slovenském kulturním prostoru první soustavnější pokus o celistvé uchopení tohoto spisovatele a je výtečné, že je to pokus fundovaný a důkladný.

Jisté pochybnosti ve mně vzbuzuje jen pododdíl 1.3., v němž se diplomantka pokouší ozřejmit vzájemný vztah muže jménem Adolfo Rocha a Miguela Torgu – pseudonymu, jímž si Rocha vytyčuje své literární a snad i životní krédo. Přestože souhlasím s tím, že se nejedná o heteronym (ostatně případy, kdy pseudonym sroste s autorskou osobností, nejsou v literatuře vzácností – jen v české literatuře 20. století jmenujme namátkou třeba Jana Vladislava či Františka Listopada), nepovažuji za nosnou představu, která se opakuje i dále v práci (např. na s. 56), totiž že by se vypravěč ve zkoumaném díle kryl s Miguelem Torgou – vypravěč přece není lidská bytost, nýbrž literární konstrukt. Valný smysl nevidím ani v pokusu o trojstupňovou optiku Rocha-Torga-vypravěč (s. 28) – lze si představit, že když Miguel Torga literárně přetavuje dětství Adolfa Rochy (s. 27), zůstává tím snad Adolfo Rocha nedotčen?¹

Bez výhrad zde nemohu přijmout ani diplomantčinu argumentaci: neznám sice text předmluvy k *Třetímu hlasu*, ale z uvedeného citátu i z povšechné představy, kterou mám o Torgovi, se mi nezdá, že by „Torga“ byl „vylepšením“ „Adolfa Rochy“ (s. 25), tedy sebeidealizovaným, morálně pozvednutým Rochovým „já“ (s. 24) – a již vůbec se mi nezdá, že by se takto Rocha zbavoval odpovědnosti za svou tvorbu. Je příznačné, že diplomantka ve svém rozboru píše o Ježíši, zatímco v citovaném textu je psáno Kristus – tedy Mesiáš. Rozuměla bych tomu tak, že to, co „vyvstává“ (a nebála bych se říci přímo, co se „zjevuje“, nebo alespoň „vyjevuje“), je člověk ve své věčné totožnosti, člověk, jehož bytí trvá za hranicemi smrti – pravda, která

¹ Nejsem odborník na Torgu, ale titul *Stvoření světa* jsem vždy – snad svedena Torgovou krátkou spoluprací s hnutím *presença* – vnímala jako stvoření Torgova vnitřního světa: v tomto smyslu je přece svět tvořen se zrozením každého člověka pokaždé znovu. Uvítala bych pro své poučení vysvětlení, proč jej diplomantka vztahuje k „vnímání zvláštního postavení autora ve společnosti“ (s. 27)

přežije soud. Tvorbou přece pomíjivý člověk právě toho alespoň relativně dosahuje: „sláva“ je autorská nesmrtelnost. – Jinou možnost interpretace bych viděla v oblasti psychologické: Adolfo Rocha, obrazně ztotožněný s Jidášem, může být chápán jako jakýsi „stín“, z něhož vyrůstá vědomý spisovatel (srov. vyjádření Vergília Ferreiry v knize *Pensar*: „Chtít poznat osobně spisovatele je jako chtít poznat hnůj, z něhož vyrostl květ.“)

Druhá kapitola nazvaná „Hlavní vlivy na dílo Miguela Torgy“ se soustřeďuje jednak na Torgův „iberismus“ (zvláště silný vliv spatřuje diplomantka v Miguelu de Unamunovi), jednak Torgu vřazuje do dobového literárního kontextu, v němž proti sobě stáli autoři spojení s časopisem *presença* a neorealisté. Se závěry, k nimž diplomantka v této části práce dospívá, lze souhlasit: Torga stál skutečně mimo hlavní záběr obou těchto hnutí, byť z obou čerpal podněty a s oběma se dlouhodobě vyrovnával. Lítost lze vyslovit pouze nad tím, že diplomantka např. na základě četby raných Torgových *Deníků* uvedených v použité literatuře důkladněji nepodchytila jiné, zejména vitalisticky a existencialisticky zaměřené autory, kteří měli na Torgu vliv (zběžný výčet některých z nich je podán na s. 29): zdá se mi, že by jí to bývalo usnadnilo práci s ideovou analýzou povídek, v nichž na oblíbená vitalistická i existencialistická témata opakovaně naráží (budiž řečeno, že diplomantka si tuto mezeru během práce zřejmě uvědomila a kratičkou kapitolku o existencialismu včlenila alespoň do závěru celé práce, byť její zkusmo nahozená teze o Torgově spříznění s křesťanským humanismem Gabriela Marcela mi připadá poněkud nevěrohodná).

Ve třetí kapitole, která je jádrem práce, diplomantka po představení korpusu, s nímž pracuje, přistupuje na základě poctivé analýzy konkrétních textů k popisu odlišných typů kritických situací ve vybraných povídkách a hledá základní modely jejich syžetového ztvárnění (trochu nepochopitelně přitom pomíjí symbolický rozměr příběhů, jehož si je jinak dobře vědoma – týká se to například výběru jmen /Ábel, Magdalena/, časových údajů /třídenní Kalvárie, čtyřicet dní čekání/, střídání dne a noci /v povídce „O Senhor“/ atd.).

V pododdílu 3.3., nazvaném „Nevyhnutelná volba postav“, se diplomantka na jednotlivých textech snaží demonstrovat platnost teze Óscara Lopese o základním (vitalistickém) protikladu, který lze v povídkách nalézt, totiž o protikladu života a antiživota. Závěry, které diplomantka vyslovuje v pododdílu 3.3.5., jsou vcelku nezpochybnitelné (nechceme-li zpochybnit, že autorův příklon k přirozenosti a jeho odpor ke všemu umělému, co bývá k životu přikládáno zvenčí, je tu vposled vtěsnán do

schematické tabulky). Totéž ale bohužel neplatí o cestách, jimiž k nim diplomantka dospěla: nad analýzami jednotlivých povídek se nemohu zbavit dojmu, že čteme každá poněkud jiné texty. Zdá se mi, že diplomantka nezdůvodněně (snad pro Torgovo seminaristické mládí?) přikládá na texty, v jádru vitalistické, měřítko katechismové morálky, hříchu, „Božího světa a jeho pravidel“ (s. 69), „křesťanského smýšlení“ (s. 79) a posuzuje tak texty optikou, která autorovi podle všeho není vlastní, ba kterou se dokonce vědomě snaží rozrušovat. Typicky to platí například o zabití, které je sice přestoupením Desatera i občanského zákoníku, v Torgově světě ale může být osvobodivým činem (tedy nikoli „nejhorším zločinem“) vedoucím k odstranění vykořisťovatele, který ničí přirozené právo lidí na výsledky jejich práce („O Lopo“) – Torga tu na základě zcela jiných východisek, než s jakými pracuje neorealismus, vlastně dospívá k velmi podobným závěrům jako jeho marxismem poučení souputníci, byť jeho vzpoura zůstává dílem individuálního hněvu a nepřerůstá v kolektivní revoluci, jak diplomantka správně konstatuje na s. 88. Jindy ale stejný skutek zabití může být vražedným zglajchšaltováním života (a smrti) podle jednoho ideologickéhoustru („O Alma-Grande“). Důležité je podle mne to, že hrdinové nehlásají „vlastní morální zásady“, jak diplomantka opakovaně tvrdí, a že základem jejich odporu vůči heteronomii či theonomii („Vincent“) není touha po autonomii (nebudují společnost silných, nezávislých jedinců), nýbrž rozhodnutí pro autentickou „životní sílu“ (Torgův oblíbený pojem) – tedy něco, co je přesahuje a co člověka (přesněji, člověka-živočicha – *bicho*) v Torgově pojetí determinuje.² Torgovi kladní hrdinové se tak zcela zásadně nerozhodují proti životu, ale vždy pro život (což nemusí znamenat jakýkoli život ani jejich život vlastní: Život je nadřazen životu). „Správné a nesprávné, morální a nemorální“ (s. 75) jsou pak takřkajíc evolučně pozdní kategorie, které u Torgy vůbec nejsou brány v potaz (a přesto nelze říct, že jeho svět je nemravný).

Mrzí mne, že se diplomantka dopouští poměrně podstatných přehmatů i v interpretaci jednotlivých textů: například v povídce „O Senhor“ (Pán, nikoli Duchovní otec) směšuje postavu kněze s Kristem přítomným v eucharistii a odtud dospívá k mylným závěrům o knězi jako „symbolickém zástupci smrti“ (s. 60) – například celá pasáž o přísném pánovi vyžadujícím pokleknutí (s. 57) se netýká kněze, nýbrž Pána (Krista). Podobně v povídce „Madalena“, jejíž hrdinku diplomantka pro její nemorálnost opakovaně odsuzuje, se dívka nerozhodla porodit nemanželské dítě v horách (takto např. na s. 67), ale porodila je cestou k přítelkyni Ludovině, stejně jako nezapřela „mateřský pud“ (s. 77; ten by zapřela, kdyby šla například k andělíčkářce) a jeho smrt jí nepřinesla úlevu (s. 68): úlevu jí přinesl konec krutých porodních bolestí.

² Zde se podle mne nabízí otázka, která stojí stranou diplomantčina zájmu, mně se však jeví jako naléhavá: nakolik má v Torgově světě člověk „svobodnou volbu“, je-li takto determinován svou živočišností?

S tím souvisí i motivace postav, již diplomantka v dalším oddílu 3.4. dělí na společensky sdílenou, pudovou a morální, přičemž základní podobou konfliktu je tlak neautentických hodnot, s nimiž se postavy smiřují (Madalena, Mago), nebo vůči nimž se svými činy naopak rázně vymezují. Otázkou podle mého názoru opět je, zda u Torgových postav můžeme hovořit o morálce (nejde spíš o prapůvodní „přirozené právo“?) a zda je v tom případě na místě mluvit o „vlastním hodnotovém žebříčku“ postav (s. 88). Nemohu souhlasit se závěrem, že pokud člověk sdílí hodnotový žebříček postavy, bude souhlasit se způsobem řešení konfliktu (s. 88): Torga nehlasá mravní subjektivismus ani společenskou anarchii. Jeho díla jsou „uzavřená“ (U. Eco) a čtenáři jsou sympatie („Nero“, „Vicente“, „O caçador“...) a antipatie („Mago“, „O Alma-Grande“...) literárně předepsány, je zřejmé, jaké chování má znaménko kladné (kněz v povídce „O Senhor“) a jaké záporné (pan Casimiro v povídce „O Lopo“, Travassos v povídce „O caçador“).

V podkapitole 3.5. se diplomantka zabývá vztahem postav k autoritám, přičemž opět postupuje jaksi zvenku dovnitř: poměřuje Torgův svět tím, čím byl „měl“ podle jejího názoru být: tedy hierarchickou strukturou Bůh – společnost /stát, církev/ – jednotlivec. Nevím, zda takto „má“ svět vypadat, jisté je, že tato osnova koresponduje s mocenskou představou salazarovského státu. V protikladu k ní Torga podle mého soudu (vitalisticky) naznačuje možnost, že Bůh nestojí za pravidly stanovenými církví a státem, ale mnohem spíš za „přirozeným právem“, tedy tím, čemu příroda naučila vše živé, a s čím se *Homo sapiens* během svého společenského vývoje rozešel (zdá se mi, že toto stanovisko diplomantka alespoň naznačuje na s. 91 dole, byť si nejsem jista, zda v tomto případě můžeme hovořit o panteistickém Bohu).

Jak vidno, mé čtení Torgových povídek se s diplomantčíným zcela neshoduje. Přesto se domnívám, že Júlia Drobná napsala dobrou diplomovou práci, v níž prokázala schopnost samostatně interpretovat jazykově i myšlenkově náročné dílo Miguela Torgy stejně jako schopnost pracovat se sekundární literaturou a utvořit si na ni vlastní názor, nemluvě o velmi dobrých a vesměs bezchybných překladech ukázek Torgových povídek. Koneckonců, i interpretační nesouhlas oponenta je možný jen tam, kde diplomant ve své práci předloží vlastní soudržný pohled na zkoumaného autora. A to se Júlii Drobné bez pochyby podařilo.

Závěrem tedy mohu konstatovat, že Júlia Drobná splnila formální i věcné požadavky kladené na diplomovou práci, kterou tímto plně doporučuji k obhajobě a hodnotím ji, byť s jistým váháním jako výbornou.

V Praze 26. 5. 2011

Mgr. Šárka Grauová